

Yrittäjyyskasvatus hallintana herättää pohtimaan, millainen olisi taloudellisesta kilpailukyvästä vapaa ja kaikille avoin aktiivisen kansalaisen ihanne. Myös kansalaistoiminnan käsitteen taustalta löytyy aktiivisen kansalaisen ajatus. Käsite viittaa ainakin osallistumiseen ja aktivismiin, joissa oma-aloitteisuus ja itseorganisoitumiskyky perustuvat sosiaalisiin tavoitteisiin ja ongelmanratkaisuun. Toisin kuin uusliberalistinen ajatus aktiivisuudesta sisäisenä yrittäjyytenä, kansalaistoiminta tähtää yhteisvastuun ja yhteistoiminnan kautta siihen, minkä edellinen asettaa yksiön sisäiseksi velvoitteeksi ja prosessiksi. Niin koulun, yliopiston kuin työelämän käytäntöjen kannalta olisikin tärkeää tuottaa myös toisenlaisia tulkintoja aktiiviselle kansalaisuudelle – sellaisia

tulkintoja, jotka eivät määrittele uusliberalistiseen malliin sopimattomia toimijoita passiivisiksi, ei-yritteliäiksi ja tylsiksi.

Kirja soveltuu erityisesti kasvatuksen ja koulutuspolitiikan tutkijoille, mutta sitä voi suositella myös kenelle tahansa uusliberalistisen hallinnan mekanismeista ja käsitteistä kiinnostuneille, työelämän tutkijoille sekä niille, jotka haluavat ymmärtää laajemmassa mittakaavassa, mistä yliopiston muutoksessa on kyse.

*Katri Otonkorpi-Lehtoranta ja
Hanna Ylöstalo*

Ohjelmien arvoinen joskin kiusallinen sukupuolten tasa-arvokysymys?

■ **Raija Julkunen: *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere, Vastapaino. 2010. 332 s.***

Valtioneuvosto antoi syksyllä 2010 selonteon naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Selontekoa varten tilatuista tutkimuksista yksi on Raija Julkusen *Työelämän tasa-arvopolitiikka* (STM:n selvityksiä 2009). Sen yksi perusviesti kiteytyy luvun ”Talouspolitiikan poissaoleva, työllisyyspolitiikkaan mukaan pyrkivä sukupuoli” otsikkoon. Talous- ja työllisyyspolitiikka vaikuttavat toisiinsa, mutta jos talouspolitiikan sukupuolivaikutuksilla ei ole väliä (sukupuolivaikutuksia ei arvioida), miten onnistuu sukupuolten tasa-arvon edistäminen työmarkkinoilla, palkkauksessa tai työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisessa? Toivottavasti julkaisu ei jää työelämän tutkijoilta huomaamatta. Työelämän tasa-arvopolitiikka-kirjaa ja tässä käsiteltävää kirjaa *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon para-*

doksit on kirjoitettu osittain samoihin aikoihin ja ne täydentävät toisiaan, edellinen työllisyyspolitiikan näkökulmasta. Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit vastaa laajemmin kysymykseen, mistä (lähes) kaikesta sukupuolten tasa-arvossa on kysymys.

Kirjan yhtenä punaisena lankana on sukupuolten tasa-arvotavoitteiden ja näiden keskinäisten ristiriitojen identifiointi, paradoksien paljastaminen. Ne ovat lisääntyneet samalla kun sukupuolten tasa-arvon agenda on laajentunut ja monimutkaistunut 1960- ja 1970-lukujen feminismien ja tasa-arvoliikehinnän ajoista. Tekijä sanoo rajaavansa tämän kirjan ”vain” tiettyihin sukupuolten keskeisiin jakoihin ja suhteisiin eli työhön, perheeseen, ruumiillisuuteen, sosiaalipolitiikkaan ja tasa-arvopolitiikkaan. No, rajaus ei ole suppea.

Kirjaan sisältyy kaikkiaan 10 lukua. Niiden näkökulmat vuorottelevat feministisistä ja teoreettisemmista analyyseistä (luvut 1, 2, 7 ja 9) sukupuolten tasa-arvon empiirisempiin

ilmenemis- ja tulkintamuotoihin tasa-arvopolitiikassa (luvut 3-6, 8 ja 10). Jälkimmäisiin lukuihin sisältyvät myös työelämän tutkimusta lähellä olevat teemat tasa-arvosta työelämässä, työn ja perhe-elämän yhteensovittamisesta sekä sosiaalipolitiikassa. Kirja päättyy kahteen yhteenvetolukuun. Teoreettisemmän yhteenvedon (9) tavoitteeksi tekijä asettaa synteisin modernisaatio- ja feministisestä sukupuolijärjestelmäteoriasta. Siinä kysytään, onko modernisaatioteorian sisältämän yksilöllistymisen kautta siirrytty nyt ”sukupuolen tuolle puolen” vai järjestäväkö jälkitraditionaaliseksi nimetty sukupuolijärjestys (ero, hierarkia ja heteronormi) yhä yhteiskuntaa, kulttuuria ja elämää. Jälkimmäisessä yhteenvedossa (10) arvioidaan, mistä nykypäivän tasa-arvopolitiikassa on kysymys ja kiteytetään keskeiset tasa-arvon paradoksit. Luku myös haastaa tasa-arvopolitiikan kysymällä, inspiroiko ja mobilisoiko sukupuolten tasa-arvo yhä, vai ”jatkaako tasa-arvo elämäänsä sisällöllisesti tyhjentyneenä” institutionaalisten, kotimaisten ja kansainvälisten tukipuiden varassa.

Kirjan tavoitteet sekä sukupuolijärjestelmän ja -järjestyksen käsitteet esitellään johdantoluvussa. Käsitteiden problematisuutta kuvaa se, ettei Julkunen pidä niitä riittävän yksiselitteisenä, vaan päätyy käyttämään termejä sukupuolijärjestelmä, -järjestys, -jaot ja sukupuolten suhteet sen mukaan, mikä tuntuu ”kulloinkin vähiten kehnolta”. Toisessa luvussa arvioidaan pidemmän aikavälin muutosta feministisessä ajattelussa sukupuolista sorrosta, muuttuvaa maskuliinisuutta ja lopuksi päädytään suomalaisen ”myyttisen” tasa-arvokäsityksen kuvaukseen¹.

Kolmannessa luvussa kuvataan pohjoismaisen sukupuolijärjestyksen muotoutumista osaksi pohjoismaista sukupuoliregiimiä ja hyvinvointivaltiomallia, kotiäitisopimuksen murtumista ja tasa-arvoidean läpilyöntiä

¹ Julkunen toteaa kirjansa alussa kirjoittaneensa kirjan ilmapiirissä, jossa ”naisten yllä leijuu vahvuus ja jossa sukupuolten tasa-arvo on toteutunut itsestään selvyyksi, mutta vaivaannuttava puheenaihe”.

1960-luvulla. Tuloksia alettiin korjata 1970- ja 1980-luvulla. Valtiosta tuli ”naisystävällinen” palkkatyöäitiusopimusta tukevan sosiaalipolitiikan ja tasa-arvoa edistävien instituutioiden perustamisen myötä. Julkunen ajoittaa tasa-arvodiskurssin ja -politiikan seuraavan murroksen syntyvaiheen 1980-luvun jälkipuolelta ja 1990-luvun laman vaiheisiin (luku 4). Kun valtio ja talous organisoituivat uudelleen, muuttui myös tasa-arvon konteksti. Uusi julkinen johtaminen ja hallinnan muodot purkavat keskushallintoa ja siirtävät vastuuta niin kunnille, markkinoille, kansalaisjärjestöille ja perheille kuin kansainvälisille elimille. Keinoina ovat uudet strategiat, ohjelmat, hankkeet ja projektit, kehittämis- ja kumppanuusverkostot. Keillepä työelämän tutkijoista ESR-hankkeet eivät olisi tavalla tai toisella tuttuja. Paradoksi on siinä, että vaikka tasa-arvoinstrumentit ovat lisääntyneet 40 vuodessa, vastuuttaminen ja toimeenpanovalta eivät ole.

Naisten asemaan ja muutoksiin työelämässä keskitytään luvussa viisi. Luvussa käsitellään naisten työssäkäyntimallin katkosta, töiden sukupuolista horisontaalia ja vertikaalia segregatiota sekä työn epävarmuuden kasvua yleensä. Jälkimmäistä Julkunen kutsuu työn naisistumiseksi. Työssäkäyntimallin katkoksesta Julkunen tarkoittaa alle kouluikäisten äitien työllisyysasteen putoamista 1980-luvun jälkeen. Julkunen ei kuitenkaan, aivan oikein, luota täysin kansainvälisten tilastojen vertailukelpoisuuteen. Taustatyöstä huolimatta yksi eniten vertailukelpoisuutta alentava tekijä ei paljastu: työvoimatutkimuksissa työllisiä ja työvoimaan kuuluvia ovat äititys-, isyys- ja vanhempainvapaalla olevat, mutta näiden vapaiden pituudet vaihtelevat maittain muutamasta kuukaudesta muutamaan vuoteen. Esimerkiksi Itävallassa äitien työllisyyden kasvua 1990-luvulla selittää ehkä eniten se, että vanhempainvapaa pidennettiin lähes kolmeen vuoteen. Suomessa vapaa on pisimmillään 10 kuukautta. Hoitovapaalla työstä olevat alle 3-vuotiaiden vanhemmat luokitellaan työvoiman ulkopuolelle samoin kuin työsuhdetta vailla olevat kotiäidit. Toisaalta

suomalaisista vanhempainrahan tai kotihoidontuen saajista tuskin puolella on 2000-luvulla ollut työsuhte.

Perhepolitiikan näkyvimmäksi muutokseksi 1990- ja 2000-luvuilla Julkunen arvioi familismin voimistumisen (luku 6). Poliitiikan tasolla muutos merkitsee, että perheitä (naisia) vastuutetaan hyvinvointivaltion kustannuksella, vaikka isät ja huoli miehistä on myös otettu keskusteluun ja politiikan kohteeksi. Lasten pitkät kotihoitajaksot ovat yleistyneet. Muutosta ovat tukeneet keskustelut hyvästä vanhemmuudesta ja lapsen parhaasta hoitomuodosta sekä hukatusta vanhemmuudesta ja lasten pahoinvoinnista. Muutokset ovat tutkimusten mukaan koskettaneet kaikkia äitejä yhteiskuntaluokasta riippumatta, mutta isistä vain koulutettuja. Yksityisissä huolissa Julkunen näkee yhteiskunnallisen kysymyksen: Jos vanhempien huoli vanhemmuuden epäonnistumisesta jää vain vanhempien omalle eikä esimerkiksi työelämän vastuulle, ei huoli olisi menestyjien, vaan toimeentulovaikeuksiin, yksinhuoltajuuteen ja omaan uupumiseen liittyvää. Toisin sanoen hukassa ei ehkä olisi niinkään vanhemmuus vaan sosiaalinen ja sosiaalipoliittinen tuki (s. 171).

Sukupuolen ja sosiaalipoliitiikan ristiriitojen käsittely jatkuu luvussa 8 erityisesti perhe- ja työllisyyspolitiikan näkökulmasta. Yhtäältä äitejä kannustetaan työmarkkinoille tarjoamalla päivähoitopalveluja mutta toisaalta lasten pitkät kotihoitajaksot on normalisoitu. Jaot naisten ja perheiden välillä ovat vahvistuneet. Kun kotihoidontuen yhteyttä ei nähdä vahvistuneeseen sukupuolten väliseen työnjakoon, ei ihme, ettei myöskään nähdä työnajon yhteyttä tuloerojen kasvuun. Dilemma on jälleen kaksijakoinen, kuten Julkunen pohtii, eli missä määrin äitien pitkät kotihoitajaksot on nähtävä vapaasti valittuina identiteetteinä ja missä määrin eriarvoisten työmarkkina-asemien seurauksena, jota vastaan tulisi toimia.

Tasa-arvon paradoksit ja dilemmat selittyvät osittain tasa-arvon kahden pääfilosofian, liberaalifeminismin ja, kuten Julkunen

määrittelee, humanistisemman tai yhteiskunnallisemman feminismin kautta. Liberaalifeminismin on tyypillistä korostaa itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia sukupuolen asettamatta rajoituksia. Se sopii myös uusliberaaliin yksilöllisyyden korostamiseen ja vapauden illuusioihin. Yhteiskunnallinen feminismi taas vetoaa laajempaan vastuuseen sukupuolten välisen oikeudenmukaisuuden toteuttamisessa. Tavoitteet eivät ole aina ristiriidassa, mutta voivat toisen suunnan korostuessa heikentää toista. On esimerkiksi oikein, että yksilönä voi turvautua lakiin sukupuolista syrjintää vastaan. On kuitenkin eri tason asia tavoitella yhteiskuntaa, joka takaisi oikeudenmukaisuutta myös yhteiskunnan rakenteissa. Ottamatta sinänsä kantaa eri virtauksiin Julkunen nostaa kirjansa lopussa esiin Nancy Fraserin visiot sukupuolten oikeudenmukaisuudesta. Niissä kiinnitetään huomiota ”köyhyyteen, haavoittuvuuteen, taloudelliseen riippuvuuteen, marginalisointiin, miesnormiuteen sekä tulojen, vapaa-ajan ja kunnioituksen tasa-arvoon miesten ja naisten kesken”.

Kirja on monikerroksinen, erittäin laajaan kirjallisuuteen perustuva analyysi ja tietopaketti siitä, miten tasa-arvon idea, diskurssi, politiikka, kipu- ja painopisteet sekä sukupuolijärjestelmä (-järjestys) ovat muuttuneet 40 vuodessa, millaista yhteiskuntaa naisliikkeet ovat tavoitelleet, miten tai mihin sukupuolten eriarvoisuus on eri aikoina rakentunut ja mitkä kysymykset haastavat tasa-arvoa tänä päivänä. Kirjan lukijoiksi toivoisi, paitsi tutkijoita ja tasa-arvotyötä hallinnon sekä työelämän eri portailla tekeviä, myös poliitikkoja. Kirja avaa tasa-arvokysymyksiin uusia näkökulmia, ehkä eri tavoin meille 1960- ja 1970-luvun kuin tämän päivän nuorille. Teos soveltuu oppikirjaksi paitsi sukupuolentutkimuksen myös yhteiskuntatieteiden oppiaineissa. Tällaista kokoavaa teosta on kaivattu. Se tarjoaa merkittävän kontribuution suomalaisen tasa-arvokeskusteluun ja politiikkaan.

Anita Haataja

Telma tietää

Mitä työpaikoilla tapahtuu?

Miten suomalaisilla työpaikoilla voidaan?

Mitkä ovat työelämän kehittämisen ja kehittymisen trendit?

Lue Telmasta, neljästi vuodessa.

www.telma-lehti.fi

Tilaa Telma maksutta: www.telma-lehti.fi

Telmaa julkaisevat Työsuojelurahasto ja Työturvallisuuskeskus.

www.tsr.fi

www.ttk.fi

